מזמור תודה של גאולי ה' (ק"ז) - מבנה ומשמעות המזמור על פי הקשרו בספר תהלים

מזמור ק"ז • מבנה ומשמעות

פתיחה (א-ג)

(א) **הֹדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:**
(ב) יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי ה' אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד צָר:
(ג) וּמֵאֲרָצוֹת קִבָּצָם מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִיָּם:

הולכי מדבר (ד-ט)

(ד) תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עִיר מוֹשָׁב לֹא מָצָאוּ:
(ה) רְעֵבִים גַּם צְמֵאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף:
(ו) **וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יַצִּילֵם:**
(ז) **וַיַּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה לָלֶכֶת אֶל עִיר מוֹשָׁב:**
(ח) **יוֹדוּ לַה' חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:**
(ט) **כִּי-הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֵקָה וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה מִלֵּא טוֹב:**

חבושים בבית האסורים (י-טז)

(י) יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֳנִי וּבַרְזֶל:
(יא) כִּי הִמְרוּ אִמְרֵי אֵל וַעֲצַת עֶלְיוֹן נָאָצוּ:
(יב) **וַיַּכְנַע בֶּעָמָל לִבָּם כָּשְׁלוּ וְאֵין עֹזֵר:**
(יג) **וַיִּזְעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם:**
(יד) **יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק:**
(טו) **יוֹדוּ לַה' חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:**
(טז) כִּי שִׁבַּר דַּלְתוֹת נְחוּשָׁה וּבְרִיחֵי בַרְזֶל גִּדֵּעַ:

חולים (יז-כב)

(יז) אֱוִלִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם וּמֵעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ:
(יח) כָּל אֹכֶל תְּתַעֵב נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד שַׁעֲרֵי מָוֶת:
(יט) **וַיִּזְעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם:**
(כ) יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וימלט [וַיְמַלֵּט] מִשְּׁחִיתוֹתָם:
(כא) **יוֹדוּ לַה' חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:**
(כב) וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וִיסַפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה:

יורדי ים (כג-לב)

(כג) יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים:
(כד) הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי ה' וְנִפְלְאוֹתָיו בִּמְצוּלָה:
(כה) וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו:
(כו) יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוֹגָג:
(כז) יָחוֹגּוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר וְכָל חָכְמָתָם תִּתְבַּלָּע:
(כח) **וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם וּמִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם:**
(כט) יָקֵם סְעָרָה לִדְמָמָה וַיֶּחֱשׁוּ גַּלֵּיהֶם:
(ל) וַיִּשְׂמְחוּ כִּי יִשְׁתֹּקוּ וַיַּנְחֵם אֶל מְחוֹז חֶפְצָם:
(לא) **יוֹדוּ לַה' חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:**
(לב) וִירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל עָם וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ:

חתימה (לג-מג)

(לג) יָשֵׂם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמֹצָאֵי מַיִם לְצִמָּאוֹן:
(לד) אֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה מֵרָעַת יוֹשְׁבֵי בָהּ:
(לה) יָשֵׂם מִדְבָּר לַאֲגַם מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמֹצָאֵי מָיִם:
(לו) וַיּוֹשֶׁב שָׁם רְעֵבִים וַיְכוֹנְנוּ עִיר מוֹשָׁב:
(לז) וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטָּעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרִי תְבוּאָה:
(לח) וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהֶמְתָּם לֹא יַמְעִיט:
(לט) וַיִּמְעֲטוּ וַיָּשֹׁחוּ מֵעֹצֶר רָעָה וְיָגוֹן:
(מ) שֹׁפֵךְ בּוּז עַל נְדִיבִים וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא דָרֶךְ:
(מא) וַיְשַׂגֵּב אֶבְיוֹן מֵעוֹנִי וַיָּשֶׂם כַּצֹּאן מִשְׁפָּחוֹת:
(מב) יִרְאוּ יְשָׁרִים וְיִשְׂמָחוּ וְכָל עַוְלָה קָפְצָה פִּיהָ:
(מג) מִי חָכָם וְיִשְׁמָר אֵלֶּה וְיִתְבּוֹנְנוּ חַסְדֵי ה':

פתיחה: הזמנה לגאולים להלל את ה' ← **(ט) האכלת הנפש הרעבה** ← **שבירת דלתות נחושת וברזל (כורש)** ← **(כב) זבח תודה וסיפור מעשי ה'** ← **(לו) לרומם ולהלל בקהל עם** ← **סיכום: מוסר השכל להתבונן בעתיד בחסדי ה'**

- (ד) עִיר מוֹשָׁב לֹא מָצָאוּ (ז) לָלֶכֶת אֶל עִיר מוֹשָׁב
- (ד) תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ
- (ה) רְעֵבִים גַּם צְמֵאִים
- (לב) וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ
- (לו) וַיְכוֹנְנוּ עִיר מוֹשָׁב
- (מ) וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא דָרֶךְ
- (לג) וּמֹצָאֵי מַיִם לְצִמָּאוֹן (לו) וַיּוֹשֶׁב שָׁם רְעֵבִים
- (מג) מִי חָכָם וְיִשְׁמָר אֵלֶּה
- (כז) וְכָל חָכְמָתָם תִּתְבַּלָּע

מזמור ק"ז • מקבילות בספר ישעיה, עזרא ונחמיה, איוב

פתיחה (א-ג)

ישעיהו ס"ב, יב: **וְקָרְאוּ לָהֶם עַם הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי ה' וְלָךְ יִקָּרֵא דְרוּשָׁה עִיר לֹא נֶעֱזָבָה**

ישעיהו ס"ג, ט: **בְּכָל צָרָתָם לֹא לוֹ צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחָמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם כָּל יְמֵי עוֹלָם:**

ישעיהו מ"ח, יז: **כֹּה אָמַר ה' גֹּאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' אֱ-לֹהֶיךָ מְלַמֶּדְךָ לְהוֹעִיל מַדְרִיכְךָ בְּדֶרֶךְ תֵּלֵךְ:**

ישעיהו מ"ט, יא-יב: **וְשַׂמְתִּי כָל הָרַי לַדֶּרֶךְ וּמְסִלֹּתַי יְרֻמּוּן: הִנֵּה אֵלֶּה מֵרָחוֹק יְבֹאוּ וְהִנֵּה אֵלֶּה מִצָּפוֹן וּמִיָּם וְאֵלֶּה מֵאֶרֶץ סִינִים:**

ישעיהו מ"ג, ה-ו: **אַל תִּירָא כִּי אִתְּךָ אֲנִי מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָ: אֹמַר לַצָּפוֹן תְּנִי וּלְתֵימָן אַל תְּכַלְאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ:**

הולכי מדבר (ד-ט)

ישעיהו מ"ט, י: **לֹא יִרְעָבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ וְלֹא יַכֵּם שָׁרָב וְשָׁמֶשׁ כִּי מְרַחֲמָם יְנַהֲגֵם וְעַל מַבּוּעֵי מַיִם יְנַהֲלֵם:**

ישעיהו נ"ג, ו: **כֻּלָּנוּ כַּצֹּאן תָּעִינוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ פָּנִינוּ וַה' הִפְגִּיעַ בּוֹ אֶת עֲוֹן כֻּלָּנוּ:**

ישעיהו מ"ח, יז: **כֹּה אָמַר ה' גֹּאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' אֱ-לֹהֶיךָ מְלַמֶּדְךָ לְהוֹעִיל מַדְרִיכְךָ בְּדֶרֶךְ תֵּלֵךְ:**

ישעיהו נ"ח, יא: **וְנָחֲךָ ה' תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמוֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא יְכַזְּבוּ מֵימָיו:**

ישעיהו מ"ט, ג: **קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ ה' יַשְּׁרוּ בָעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ:**

חבושים בבית האסורים (י-טז)

ישעיהו מ"ט, י: **לֹאמַר לָאֲסוּרִים צְאוּ לָאֲשֶׁר בַּחֹשֶׁךְ הִגָּלוּ עַל דְּרָכִים יִרְעוּ וּבְכָל שְׁפָיִים מִרְעִיתָם:**

ישעיהו מ"ה, ב: **לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אֲסִיר מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ:**

ישעיהו מ"ה, א-ב: **כֹּה אָמַר ה' לִמְשִׁיחוֹ לְכוֹרֶשׁ אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּי בִּימִינוֹ לְרַד לְפָנָיו גּוֹיִם וּמָתְנֵי מְלָכִים אֲפַתֵּחַ לְפָתֹחַ לְפָנָיו דְּלָתַיִם וּשְׁעָרִים לֹא יִסָּגֵרוּ: אֲנִי לְפָנֶיךָ אֵלֵךְ וְהַדּוּרִים אַיְשַׁר דְּלָתוֹת נְחוּשָׁה אֲשַׁבֵּר וּבְרִיחֵי בַרְזֶל אֲגַדֵּעַ**

ישעיהו מ"ב, טז: **וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בְּנְתִיבוֹת לֹא יְדָעוּם אָדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עָשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים:**

חולים (יז-כב)

ישעיהו מ', ח: **יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם**

איוב ג', ה; י', כא: **יִגְאָלֻהוּ חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת תִּשְׁכָּן עָלָיו עֲנָנָה יְבַעֲתֻהוּ כְּמְרִירֵי יוֹם...בְּטֶרֶם אֵלֵךְ וְלֹא אָשׁוּב אֶל אֶרֶץ חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת**

יורדי ים (כג-לב)

ישעיהו מ"ג, ב.ט"ז: **כִּי תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ ... כֹּה אָמַר ה' הַנּוֹתֵן בַּיָּם דֶּרֶךְ וּבְמַיִם עַזִּים נְתִיבָה**

ישעיהו מ"ג, יט-כ: **הִנְנִי עֹשֶׂה חֲדָשָׁה עַתָּה תִצְמַח הֲלוֹא תֵדָעוּהָ אַף אָשִׂים בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ בִּישִׁמּוֹן נְהָרוֹת: תְּכַבְּדֵנִי חַיַּת הַשָּׂדֶה תַּנִּים וּבְנוֹת יַעֲנָה כִּי נָתַתִּי בַמִּדְבָּר מַיִם נְהָרוֹת בִּישִׁמּוֹן לְהַשְׁקוֹת עַמִּי בְחִירִי:**

ישעיהו נ', ב: **מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם אֵין בִּי כֹּחַ לְהַצִּיל הֵן בְּגַעֲרָתִי אַחֲרִיב יָם אָשִׂים נְהָרוֹת מִדְבָּר תִּבְאַשׁ דְּגָתָם מֵאֵין מַיִם וְתָמֹת בַּצָּמָא:**

סימנתי מקבילות באדום בשני הקטעים הראשונים במשבצת הזו. כי לא היה מסומן, האם סימנתי נכון?

חתימה (לג-מג)

ישעיהו מ"א, יח: **אֶפְתַּח עַל שְׁפָיִים נְהָרוֹת וּבְתוֹךְ בְּקָעוֹת מַעְיָנוֹת אָשִׂים מִדְבָּר לַאֲגַם מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמוֹצָאֵי מָיִם**

ישעיהו ס"ה, כא: **וּבָנוּ בָתִּים וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְאָכְלוּ פִּרְיָם**

איוב י"ב, כא.כד: **שׁוֹפֵךְ בּוּז עַל נְדִיבִים וּמְזִיחַ אַפִּיקִים רִפָּה... מַסִּיר לֵב רָאשֵׁי עַם הָאָרֶץ וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא דָרֶךְ:**

איוב ח',טז: **וַיַּתְּהִי תִּקְוָה וְעִלָּתָה קָפְצָה פִּיהָ**

איוב כ"ב, יט: **יִרְאוּ צַדִּיקִים וְיִשְׂמָחוּ וְנָקִי יִלְעַג לָמוֹ**

מזמור ק"ז • המשך של ספר רביעי ופתיח לספר החמישי

ספר רביעי (צ'-ק"ו): שיקום עם ישראל לאחר החורבן

צ' | ק"ה | ק"ו | **ק"ז** | ק"ח-ק"י (אוסף של "לְדָוִד") | ק"א-ק"ב = מזמורים תאומים | ק"ג-ק"ח: "הלל המצרי" | ק"ט: תורת ה' | ק"כ-ק"ד: שירי המעלות | קל"ה-קל"ן: "הלל הגדול" | קל"ז: "על נהרות בבל" | קל"ח-קמ"ה: אוסף פרקי דוד | קמ"ה-ק"ן: תהלות דוד עם ישראל וכל העמים

ספר חמישי (ק"ז-ק"נ): קיבוץ גלויות וגאולת ישראל

בזכות ברית ה' עם אברהם בניו זכו לרשת את הארץ (ק"ה) ; בני ישראל לא התבוננו בנפלאות ה', ולכן גלו מארצם ; ה' זוכר להם את ברית ויקבץ אותם מהתפוצות (ק"ו)

ק"ז: שירת גאולי ה' של הצלתם והתבוננות בחסדי ה' לקראת העתיד

ק"ח-ק"י: דוד כדמות לחיקוח: בניין העתיד ע"פ העבר (ק"ח, א-ו=ע"ז, ח-יב ; ק"ח, ז-יד=ס', ז-יד) ; דאגה לעניים ולשיקומם (ק"ט), החזרת המלכות (ק"י)

קי"א-קי"ב: חסדי ה' עם ישראל בעבר (קי"א) כדגם לאיש הירא את ה' הדבק במדותיו, כדי להגשים את רצון ה' בבנין הארץ (קי"ב)

קי"ג-קי"ח: עבדי ה' מהללים את ה' (קי"ג) ע"י סיפור יציאת מצרים (קי"ד) ומודים לה' בבואם למקדש (קי"ח)

חיזוק הקשר לתורה (קי"ט), לירושלים ולמקדש (ק"כ-קל"ד); ישראל יושבים על אדמתם בשלום (=המשך של "הלל המצרי") (קל"ה-קל"ן)

על רקע של גלות בבל (קל"ח) דוד הוא כביכול דוגמא להתמודד עם המצב, להשתקם ולהתחזק (קל"ח-קמ"ה), כדי להזמין גם את אומות העולם להלל את ה' בירושלים יחד עם ישראל ועם הבריאה כולה (קמ"ה-ק"ן)

קל"ה-קמ"ה: בזכות ברית ה' עם אברהם בניו זכו לרשת את הארץ (קל"ה) ; בני ישראל לא התבוננו בנפלאות ה', ולכן גלו מארצם ; ה' זוכר להם את ברית ויקבץ אותם מהתפוצות (ק"ו)

(א.ב) הַלְלוּ-יָהּ הוֹדוּ לַה' (ה) יַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ
(ב) יְשִׂרוּ תְּהִלָּתוֹ (מז-מח) וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם
לְהֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ...
וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן הַלְלוּ יָ-הּ

(ק"ו, א) הַלְלוּיָהּ הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ

(א) הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי טוֹב כִּי
לְעוֹלָם חַסְדּוֹ ; (ח.טו.כא.כח) יוֹדוּ
לַה' חַסְדּוֹ (כב) וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה ;
(לב) וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ

(ק"ח, ד-ה) אוֹדְךָ בָעַמִּים ה' וַאֲזַמְּרְךָ בַּלְאֻמִּים: כִּי גָדוֹל
מֵעַל שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ וְעַד שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ (ק"ט, א.ל) אֱלֹהַי
תְּהִלָּתִי אַל תֶּחֱרַשׁ... אוֹדֶה ה' מְאֹד בְּפִי וּבְתוֹךְ רַבִּים
אֲהַלְלֶנּוּ

(קי"א, א.י) הַלְלוּ יָהּ אוֹדֶה ה' בְּכָל לֵבָב... תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת
לָעַד
(קי"ב, א) הַלְלוּ יָהּ אַשְׁרֵי אִישׁ יָרֵא אֶת ה'

הלל המצרי
הלל (קי"ג-קי"ח)
והודאה (קי"ח): הַלְלוּ יָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי
ה' הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה'

הלל הגדול
הלל (קל"ה)
והודאה (קל"ו)

(קי"ח, א.ב-ד.כט): הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :

(קל"ו, א. כט): הוֹדוּ לַה' כִּי
טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ

(ק"ז, ח.טו.כא.לא) יוֹדוּ לַה' חַסְדּוֹ
וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם

(קי"ח, יז) לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה
וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ

(קי"ח, כא.כו) כִּי טוֹב חַסְדְּךָ הַצִּילֵנִי... הוֹשִׁיעָנִי כְחַסְדֶּךָ

(קי"ח, ו.יג.יט) מִמְּצוּקוֹתַיהֶם
יַצִּילֵם...מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם

(קי"ח, כח) אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ
אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ

(קמ"ה, ט) : תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ
אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ (קמ"ח, א.יד) : הַלְלוּהוּ
בַּמְּרוֹמִים, נֵזֶר קָרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל
חֲסִידָיו (קמ"ח-ק"ו) יְהַלְלוּ...הַלְלוּ...
הַלְלוּהוּ

(קמ"ה, ח.יב) : וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ
אָשִׂיחָה... לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו

(קי"ח, יז) וַיּוֹשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ
לְהוֹדִיעַ אֶת גְּבוּרָתוֹ

ק"ו, מה: בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן הַלְלוּ יָהּ: